

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦВ'ЯЗКУ В СУДОВОМУ ПРОЦЕСІ

Одним із основних правових викликів використання ВКЗ є забезпечення надійної ідентифікації осіб, які беруть участь у судовому засіданні дистанційно. Відповідно до базових засад статті 336 КПК України, якщо особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, знаходиться у приміщенні іншого суду, судовий розпорядник або секретар судового засідання цього суду зобов'язаний вручити їй пам'ятку про процесуальні права, перевірити документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення засідання [3].

Удосконалення цих процедур, зокрема в контексті спеціальних проваджень, зазнало додаткових законодавчих уточнень (наприклад, Законом № 3604-IX від 23 лютого 2024 року щодо інституту *in absentia*).

Водночас при проведенні ВКЗ поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів учасників повна верифікація особи в кримінальному процесі судом безпосередньо унеможлиблюється. Суд не завжди може гарантувати, що на іншому кінці відеозв'язку перебуває саме та особа, яка є учасником провадження, і що на неї не чиниться сторонній тиск під час надання свідчень. Це створює ризики процесуальних зловживань.

Законодавець частково вирішив цю проблему в цивільних, господарських та адміністративних процесах через механізм обов'язкової електронної ідентифікації в ЄСІТС (за допомогою КЕП/ЕЦП або Дія.Підпис) [6; 4]. Проте на практиці виникають ситуації, коли технічні збої або відсутність у деяких громадян (наприклад, літнього віку або свідків) засобів КЕП змушують суди шукати альтернативні шляхи верифікації, які у дистанційному форматі є вкрай ускладненими.

Інституційно-правові аспекти модернізації ЄСІТС як технологічної платформи для проведення ВКЗ безпосередньо визначають якість реалізації процесуальних прав учасників судового провадження, оскільки недосконалість архітектури системи та прогалини у правовому регулюванні її функціонування породжують системні ризики для забезпечення справедливого судового розгляду в умовах цифрової трансформації правосуддя [8, с. 57–58]. Особливості взаємодії окремих модулів ЄСІТС, зокрема підсистем електронного кабінету та відеоконференцзв'язку, свідчать про те, що технічна неузгодженість компонентів системи нерідко стає самостійним джерелом процесуальних ускладнень, усунення яких потребує як нормативного врегулювання, так і організаційно-технічної модернізації інфраструктури судів [2, с. 74–75].

Використання ВКЗ породжує серйозні питання щодо реалізації ґрунтовних процесуальних прав учасників, насамперед права на справедливий судовий розгляд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

По-перше, у кримінальному провадженні особливого значення набуває питання про обов'язковість фізичної присутності обвинуваченого. Відповідно до частини першої статті 336 КПК, суд не має права прийняти рішення про здійснення дистанційного судового провадження, в якому поза межами приміщення суду перебуває обвинувачений, якщо він проти цього заперечує [3]. Ця норма покликана захистити право обвинуваченого на безпосередню участь у розгляді своєї справи. Проте на практиці суди в умовах безпекових ризиків подекуди намагалися розширити застосування ВКЗ, що ставало підставою для оскарження рішень.

По-друге, виникають питання щодо забезпечення змагальності сторін у разі, якщо один учасник присутній особисто, а інший — дистанційно. Низька якість відеотрансляції, затримки звуку чи раптові технічні збої можуть суттєво порушити рівність процесуальних можливостей сторін та вплинути на повноту дослідження доказів і сприйняття судом усних аргументів.

По-третє, проблемою залишається участь у дистанційному провадженні без оперативного доступу до матеріалів справи. Як зазначають практики, обвинувачені, які перебувають в установах виконання покарань чи слідчих ізоляторах, та їхні захисники не завжди мають при собі повний обсяг матеріалів кримінального провадження під час трансляції, а свідки та експерти — документацію, на яку вони могли б спиратися під час допиту. Відтак їхня участь у ВКЗ іноді втрачає ознаки повноцінної процесуальної активності [1].

Окремої уваги заслуговує ситуація, яка склалась у судовій практиці щодо застосування програмного забезпечення EasyCon та інших сторонніх засобів зв'язку у кримінальному процесі. Верховний Суд у своїй ухвалі від 12 травня 2022 року у справі № 442/3912/19 чітко зазначив, що проведення судового розгляду у кримінальному провадженні за допомогою власних засобів зв'язку, зокрема програми EasyCon, положеннями чинного КПК України не регламентовано [7].

Технічне забезпечення ВКЗ є необхідною передумовою його правомірності. Суд зобов'язаний оцінювати наявність або відсутність відповідної технічної можливості для проведення засідання. Натомість на практиці частина судів (особливо в районах, наближених до зон бойових дій) стикається з браком належного обладнання чи стабільного інтернету, що призводить до нерівного доступу громадян до правосуддя.

Процесуальне законодавство все ще не передбачає вичерпного та чіткого механізму дій суду безпосередньо у разі тривалого технічного збою під час ВКЗ. Питання про наслідки такого збою для дійсності процесуальних дій, вчинених до його виникнення, чи обов'язок суду перенести засідання часто залишаються на розсуд судді, що може створювати процесуальні ризики.

Важливою є й проблема забезпечення конфіденційності переговорів між обвинуваченим (який перебуває в СІЗО або іншому суді) та його захисником у режимі дистанційного провадження. При проведенні ВКЗ через загальні системи суду не завжди є технічна можливість забезпечити захищений,

приватний канал зв'язку між адвокатом та підзахисним прямо під час засідання, що створює загрозу порушення принципу адвокатської таємниці.

Судова практика засвідчила й іншу колізію: суди апеляційної інстанції подекуди залишали без розгляду заяви учасників про проведення засідань у режимі ВКЗ, взагалі не приймаючи жодного процесуального рішення з цього приводу. Верховний Суд у складі Касаційного господарського суду у справі № 905/2371/21 від 23 березня 2023 року встановив, що ігнорування або ненадання відповіді на таку заяву порушує право учасника на доступ до правосуддя та ставить його у процесуально нерівне становище [4].

Використання ВКЗ у судових засіданнях неодмінно пов'язане з обробкою персональних даних учасників провадження: відеозаписів облич, звукозаписів голосу, ідентифікаційних та паспортних даних тощо. Правовою основою захисту таких даних в Україні є Закон України «Про захист персональних даних», а стандарти безпеки інформаційних систем корелюють із міжнародними практиками (зокрема принципами GDPR в частині транскордонної передачі або захисту прав суб'єктів).

Попри те, що загальні строки та порядок зберігання технічних записів судових засідань регламентуються Інструкціями з діловодства в судах та Положенням про ЄСІТС, на рівні процесуальних кодексів залишаються недостатньо деталізованими питання посиленого кіберзахисту цих даних від витоків. Існує об'єктивна потреба чіткішої нормативної фіксації відповідальності за збереження конфіденційності записів засідань, що проводяться поза межами спеціальних судових платформ.

Відсутність у процесуальному законодавстві жорстких мінімальних вимог до засобів шифрування та систем кіберзахисту приватних пристроїв, які підключаються до судових засідань, є прогалиною, що потребує комплексного нормативного врегулювання.

Отже, подальший розвиток ВКЗ має відбуватися шляхом гармонізації процесуальних норм, модернізації технічної інфраструктури судів та впровадження чітких законодавчих гарантій захисту прав учасників процесу.

Перелік використаних джерел

1. Дистанційне кримінальне провадження під час воєнного стану. GoLaw. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/distanczijne-kriminalne-provadžhennya-pid-chas-voyennogo-stanu/>
2. Колесніков А. Особливості запровадження та взаємодії модулів єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені ЕО Дідоренка*. 2024. Вип 2, Ч. 1. С. 71-81.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Нюанси участі у судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку поза межами приміщення суду // Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/niuansi-ucasti-u-sudovomu-zasidanni-v-rezimi-videokonferenczviazku-poza-mezami-primishhennia-sudu>
5. Присутність учасників у судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку // Апеляційна палата Вищого антикорупційного суду. URL: <https://ap.vaks.gov.ua/articles/prysutnist-uchasnykiv-u-sudovomu-zasidanni-v-rezhymi-videokonferentszv-iazku/>
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення судового провадження у справах незначної складності та щодо врегулювання окремих питань проведення судових засідань : Закон України від 14.04.2022 № 2201-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2201-IX>
7. Ухвала колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 травня 2022 року у справі № 442/3912/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104283020>
8. Чудик Н.О., Колесніков А.П., Канюка В.Є. Інституційно-правові детермінанти модернізації єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в умовах цифрової трансформації правосуддя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 1. С. 55-61